

FNDR<XP HHIeLJYE TBMMFOW

FNDR<XP HHIeLJYE TBMMFOW

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter
Runinskrifternas innehåll

honom denna avskrift av den då 100-åriga dikten av Runius. Runbrevets sändning förutsätter emellertid, att Erik Eriksson kunnat läsa runor. Huruvida dessa runor äro de i Västmanland då brukliga, är emellertid ovisst; det kan ju tänkas, att Runius med anspelning på sitt namn på skämt skrivit brevet med runor, som han kände från sin hembygd Västergötland. På inverkan av den då framskridna runforskningen, som J. Bure började, kan runbrevet icke bero, då runornas former merendels äro andra än 1000-talets.

VI. Runinskrifternas innehåll

I de föregående avdelningarna hava runinskrifterna i främsta rummet behandlats från tidsföljdens synpunkt, om ock därjämte mycket kommit att meddelas om deras innehåll och syfte, vilka synpunkter åter i denna avdelning skola betraktas.

Av runinskrifterna äro minnesskrifterna över avlidna ojämförligt talrikast. Dessas vanligaste avfattning angiver under *alla* tidevarven, att efterlevande åstadkommit vården efter en eller flera avlidna, och annat syfte därmed skönjes i allmänhet icke, än att den avlidnes minne genom vården skall leva till senare tider.

Detta syfte angives uttryckligen i runinskriften vid Runnby, Eds sn, Uppland: ikriþ . l[i] t . laþbo . kiara . auk . stain . hakua . iftir . ikimar bota . sin . auk . eftir . tan . auk . eftir . baka . suni sina || þair byku . i runby . auk . bo atu . kristr . ialbi . salu . þai[ra] þet[†] skal . at minum . mana . miþan . min lifa »Ingrid lät göra vägbank och hugga stenen efter Inge- mar, sin make, och efter Dan och efter Banke, sina söner.

[†] O. v. Friesen, Uppl. runst. 1913, s. 59.

FNDR<XP H+eCJYE TBMPfDQ

FNDR<XP H+eCJYE TBMPfDQ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter Runinskrifternas innehåll

De bodde i Runnby
och rådde om gården.

Kristus hjälpe deras själ!

Det skall vara till minne av männen,
så länge människor leva.»

Vägbanken har lett över en sank dal. Samma syfte framhålles på runstenen vid Nöbbele, Torsås sn, Småland: rostein . auk . eilifr . aki . auk . hakun . reisþu . þe[i]r . sueinar . iftir . sin . faþur . kubl keni . likt . [i]ftir . kala . tauþan : þy : mun . ko[þs mans e] ketit . uerþa . meþ . sin . lifir . auk . stafir . run[a]

»Rosten och Eliv,
Åke och Hakun,
dessa svenner reste
efter sin fader
ett kummel märkligt
efter Kale, den döde.

Genom det skall den gode,
ej gå ur minnet,
så länge stenen lever
och runornas stavar.»

Någon enda gång framskynta ömma känslor för den avlidne. Den danska, säkerligen hedniska Nørre Næraa-stenen, som troligen varit rest inuti en gravhög, har sålunda inskriften: þurmutr niout : kubls »Tormund njut gravhögen!», d. v. s. »Vila i frid!», och redan på den urnordiska norska Opedal-

stenen tilltalas den avlidna med swestar minu liubu mer wage »syster min, kär för mig Vag»! Dessa direkta uttryck för känslan äro dock enstaka, vanligen uttryckes den alls icke eller förrådes blott av ett eller annat uttryck av saknad, som ej kunnat undertryckas. Så vid Eggeby, Spånga sn, Uppland: raknilfr × lit × kirua × bru × þasi × iftir × anunt + sun × sin × kuþan × kuþ × ialbi × ons × ant × uk × salu × bitr þan × on × krþi × til × munu × igi × mirki × miri × uirþa × muþir × karþi × aftir × sun × sin × ainika × »Ragnälv lät göra denna bro efter Anund, sin son god. Gud hjälpe hans ande och själ bättre än han förtjänte!

Måde ej större
minnesvårdar varda;
moder gjorde dem efter son
sin, den enda.»

Det är sista ordet, som uttrycker moderns klagan. Uttrycket »bättre än han förtjänte» förekommer i många inskrifter och uttrycker blott, att den döde varit syndfull som vi alla och i behov av Guds nåd, ej att han varit särskilt brottslig. Föräldrars klagan innehåller ock sista ordet uti inskriften vid Husby, Markims sn, Uppland: hulmkir × auk × sikruþr × þair × ristu × stina × þisi × eftir × suin × sun × sin × siþ × burin »Holmgård (kvinnonamn) och Sigröd, de reste dessa

ᚱᚢᚩᚱᚰᚰᚰ ᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰ ᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰ

ᚱᚢᚩᚱᚰᚰᚰ ᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰ ᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter Runinskrifternas innehåll

stenar efter Sven, sin son, den sent födde». Över det tomrum, den hädangångna makan lämnat i hemmet, klagar en inskrift i Ardre, Gottland: siba : raisti : stain : eftir : roþia uþ : kunu : sina : totur : roþkais : i : ankum : to : unk fran . ofurmakum »Sibba reste stenen efter Rodiaud, sin hustru, dotter till Rodgair i Anga;

dog ung
från minderåriga».

Understundom framträder särskilt hämndkänslan för erfaren oförrätt; hämnden var en helig plikt. I oförmåga av självhämnd anropa föräldrarna Gud om hämnd å runstenen vid Sjonhem, Gottland: roþuisl : auk : roþalf : þau : litu : raisa : staina : eftir : sy — þria : þina : eftir : roþfos : han : siku : blakumen : i : utfaru | kuþ : haelbin : — : sial : roþfoar huþ : suiki : þa : ar : han : suiu : »Rodvisl och Rodälv, de läto resa stenar efter söner (sina) tre, denna efter Rodfos. Honom sveko valakerna på utrikesfärd. Gud hjälpe — Rodfos själ! Gud svike dem, som honom sveko!» Glädjen över fullbordad självhämnd med fränders bistånd fröjdar åter resaren av runstenen vid Morarp, Svenarums sn, Småland:¹ s[ik]u[a]rþr [:l]e[t:] resa : stein : eftir : þu[:r] sin : at . menr ... uek sin : betan : kuþ hialbi ont : hans :

¹ O. v. Friesen, Två runstenar — två livsåskådningar. Rig. 1919, s. 137 f.

»Sigvard lät resa stenen efter N. N., sin fader. Ättmännen skaffade sin ära upprättelse. Gud hjälpe hans ande!» En sant kristlig åskådning framträder åter på Rörebro-stenen, Nöttja sn, Småland:¹ [a s u] r : k[a]rþi : kubl : þesi : eftir uit : faþur : sin [:ha]n : uar : mana : mestr : uniþikr : uar : intr : matar : uk umun hats : kuþ[r] : [þikn:] kustru : kuþa : hafþi : »Atsur gjorde dessa minnesmärken efter Öind, sin fader.

Han var av människor
minst en niding,
gav mat frikostigt
och mindes ej hatet
den gode dannemannen;
god Gudstro hade.»

De efterlevande, som ombesörja vård över den avlidne, äro i allmänhet medlemmar av samma familj i olika skyldskapsgrader, såsom föräldrar, barn, syskon och andra blodsförvanter eller svärföräldrar och mågar. Att märka är, att det fornsvenska ordet *magher* icke blott betyder »måg» utan »manlig frände i följd av giftermål» över huvud taget, således ock svåger m. fl. släktskapsförhållanden, som uppstå genom giftermål. Vi kunna alltså ofta icke med visshet angiva, vilket av våra släktskapsförhållanden denna beteckning åsyftar.

Ett talrikt deltagande av närmare släktingar i

¹ O. v. Friesen, Två runstenar — två livsåskådningar. Rig. 1919, s. 137 ff.

ᚱᚢᚩᚱᚰᚰᚰ ᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰ ᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰ

ᚱᚢᚩᚱᚰᚰᚰ ᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰ ᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰᚰ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Runinskrifternas innehåll*

stenens resning visar en runinskrift i Ö. Selö, Södermanland: *ikialr : auk : uisti staihulfr . þair . raistu . stain . at . karl . faþur . sin . auk . kilaum . at . boanta . sin || auk . ika . at . sun . sin . auk . irnkaer . at . broþur . sin . . isbirn . auk . tiþkymi . hiuku . runir . a rikaa . strink .* »Ingjald och Viste, Stenulv, de reste stenen efter Karl, sin fader och Gillög efter sin make och Inga efter sin son och Ärnger efter sin broder. Åsbern och Tidkume

höggö runor
på rikt sirad slinga.»

Som resare av stenen nämnas alltså den avlidnes söner, hustru, moder och broder. Att märka är, att sönerna vanligen nämnas före hustrun, deras moder; sönerna voro närmaste arvtagare efter fadern.

En utförlig framställning av arvgången och en äktenskapshistoria giver runinskriften på en håll vid Hillersjö, Uppland: *raþu kairmuntr fik kairlauh . maytumi þa . finku . þau sun . aþ han . truknaþi . insun to : siþan : þa fik . hu — þrik . har — þinsa . þa . finku þau barn in mar ain lifþi . hun hit . inga . hana fik raknfastr . i . snutastaþum . þa uarþ han tauþr . auk . sun siþan . in moþir . kuam . at sunar . arfi þa fik hun airik . þa uarþ hun tauþ . þarkuam*

114

kairlauk at arfi . inku tuþur sīnar | þurbiurn . skalt . risti runar »Tyd du! Germund äktade Gerlög i mödomien. Därpå fingo de en son, innan han (Germund) drunknade, men sonen dog sedan. Därpå äktade hon (Gu)drik. (Han ägde) denna (gård?). Därpå fingo de barn, men en enda flicka levde; hon hette Inga. Henne äktade Ragnfast i Snotastad (Snottstad i Markims sn, Uppland); därpå blev han död och sonen sedan, men modern kom till arvet efter sonen. Därpå äktade hon Erik. Därpå blev hon död. Där kom Gerlög till arvet efter Inga, sin dotter. Torbjörn skald ristade runorna.» Att märka är, att Ingas andra man Erik alls icke får arv efter henne utan alltsammans tillfaller Ingas moder Gerlög. Vid Snottstad har Inga låtit resa tre runstenar efter Ragnfast, som dessutom omtala, att han ägde hela denna by efter Sigfast, sin fader, att han var broder till Gyrid och Ästrid, vilket antyder hans ansedda samhällsställning, då särskilt Ästrid nämnes i flera runinskrifter, som uppenbarligen höra till en förnämlig släkt, och att Atsur var hans huskarl, som väl haft hand om stenarnes resning och sålunda betygar sin tillgivenhet för husbonden. På en fjärde runsten efter Ragnfast vid Vreta i Markims sn, nämner Inga, att hon kom till arv efter sitt barn. En annan Inga, som själv ärft sina två söner men själv ärfts av sina bröder, omtalas på ett par runstenar vid Hägerstaland, Spånga sn, den ena nu på Skansen.

Ett utomordentligt starkt uttryck tar sig hus-

115

FNDR<XP HHI<CJYE TBMPAOWX

FNDR<XP HHI<CJYE TBMPAOWX

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Runinskrifternas innehåll*

Bild 18. Täby tä, Uppland.

Efter hand uttryckes i runinskriften ett ändamål, som måhända uttalat även varit de äldre kristna runinskrifternas syfte: det är den dödes själ, som ristningen skall komma till godo. Så säger en

118

runinskrift vid H a r g, Skånela sn, Uppland: k u n a r . s u n . f a r u l f s . l i t . k i a r a . m i r k i . f r s i a l . i u f u r f a s t . s t i u b u . s i n . t o t u r h u l m t i s »Gunnar, son till Farulv, lät göra minnesvård för Juvurfasts själ, sin styvdotters, Holmdis dotters». Åtskilliga av inskriftens ord äro förkortade. Holmdis har ock på samma ställe rest en sten efter sin dotter, och båda även en gemensam sten. Blotta ristningen av runor har väl alltså ansetts verka liksom de på runstenar vanliga bönerna: Gud hjälpe hans själ o. s. v. och verkan förstärktes genom att de förbipasserande upprepade inskriften. Efter hand tilltager sedan att uppmana till bön för den avlidnes själ och är särskilt mycket vanlig i Gottlands unga runinskrifter.

☞ Omtanken för själens hugnad var stark nog att driva till att resa runstenar för sin själ i levande livet och flera exempel finnas på att så skett. Det mest bekanta är de nästan likalydande runstenarne vid Täby tä i Uppland: × i a r l a b a k i × l i t × r a i s a × s t a i n × þ i s a × a t s i k × k u i k u a n × || × a u k b r u × þ i s a × k a r þ i × f u r o n t × s i n a × a u k a i n × a t i × a l a n × t a b u × k u þ h i a l b i o n t h a n s »Jarlabanke lät resa denna sten efter sig levande och gjorde denna bro för sin ande och ägde ensam hela Täby. Gud hjälpe hans ande!» Över den sankta sträckan mellan runstenarne förde en vägbank, kantad med större och mindre stenblock i regelbunden växling, vilken ännu på 1600-talet var i behåll. Det är icke

119

FNDPR<XP HHI@CJYE TBMPFOWX

FNDPR<XP HHI@CJYE TBMPFOWX

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter

Runinskrifternas innehåll

mindre än 12 runstenar, på vilka Jarla-Banke nämnes, och namnet antyder måhända, att han, som egentligen hette Banke, härstammade från en jarl. Som stor jordägare betecknar han sig upprepade gånger genom att med stolthet framhålla, att han »ensam ägde hela Täby». Av en inskrift förefaller det, som om hans jordagods varit ännu mer bety-

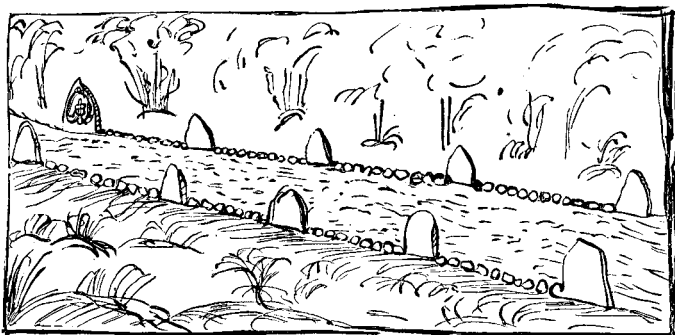

Bild 19. Jarla-Bankes bro.

dande, nämligen av den på Vallentuna kyrkogård:
 × iarlabaki × lit raisa × stain ×
 þina × at sik × kuikuan × auk × þink-
 staþ × þina × karþi × auk × ain ati
 × alt huntari × þita »Jarla-Banke lät resa
 denna sten efter sig levande och gjorde detta tings-
 ställe och ägde ensam hela detta hundare». Med
 fornsvenska *hundari* menades i de landsdelar, där
 denna benämning var i bruk, detsamma som

120

med *härad* i andra, och O. v. Friesen¹ har därför slutit, att Jarlabanke omtalat sig vara ägare till hela Vallentuna härad, vartill under senare medeltiden även Täby sn räknades. Nu står emellertid på stens andra sida en inskrift av nästan samma lydelse som de vid Täby tä, där Jarlabanke påpekar, att »han ägde ensam hela Täby», och detta uttryck synes förbjuda antagandet, att J. ägt hela Vallentuna härad, ty han kan väl icke lämna så stridiga uppgifter på vardera sidan av samma sten och torde väl icke på de övriga runstenar, han låtit rista, hava förtegit, att han ägt hela Vallentuna härad, om han verkligen gjort det. Förklaringen är väl den, att »hela Täby» och »hela detta hundare» betyda det samma, i det »hundare» är valt för omväxlings skull och här icke har den juridiska betydelsen »härad» utan den äldre av »bygd», som emellanåt förekommer i ortnamn, t. ex. *rasbohundari*, socknen Rasbo, *Daala hundari*, landskapet Dalarne. Att Jarlabanke ändock haft ansefulla jordegendomar, kan kanske slutas av, att de flesta ställen, där runstenar finnas, som stå i sammanhang med honom, i en senare tid finnas förenade i en stormans hand jämte än flera gods i andra landsdelar, nämligen hos Birger Petersson till Finsta, den heliga Birgittas fader.² Att »hela Täby» är det samma som »hela detta hundare», synes emellertid innebära tillvaron av kyrksocknen Täby vid denna tid, vilket icke är något vågat antagande,

¹ Uppl. runstenar, 1907, s. 31 f, 1913. s. 51 f.

² Sv. dipl. IV, 54 (1328).

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Runinskrifternas innehåll*

då på runstenen vid Bogesund i grannsocknen Ö. Ryd, se sid. 79, talas om begravning i kyrkogård.

Med Jarla-Banke hava vi kommit i beröring med en genom börd och förmögenhet synnerligen framstående personlighet, vars släkt ock spåras på många runstenar i bygden. Av denna och andra grupper av runristningar kan slutas, att det varit de högre samhällsklasserna, de som i senare tid utgjorde adeln, som varit upphovsmän till ristande av runstenar, övriga samhällsmedlemmar hava väl följt dem efter, i den mån deras tillgångar medgävo.

Det är icke blott Jarla-Banke, som är av jarlsätt i runinskrifterna. Vid Bro kyrka i Uppland lyder en runinskrift: kinlug × hulmkis × tutir × systir × sukruþar × auk × þaira × kaus × aun × litkiara × bru × þesi × auk × raisa × stain × þina × eftir × asur × bunta × sinsun × haku nar × iarls × sar × uar × uikika × uaurþr × meþ × kaeti × kuþ × ialbi × ans × nu × aut × uk × salu × »Ginnlög, Holmgers dotter, syster till Sigröd och Göt, hon lät göra denna bro och resa denna sten efter Atsur, sin make, son till Hakon jarl, som var lantvärnsman mot vikingar jämte Göt. Gud hjälpe nu hans ande och själl!» Tolkningen »lantvärnsman mot vikingar» är gjord av O. v. Friesen,¹ och att det var i engelske konungens tjänst, som de värnat landet mot vi-

kingars angrepp, intygar runstenen vid Gåsinge kyrka, Södermanland: rakna . raisti . stain . þansi . at . suin . buta . sit . auk . sifa . auk . raknburk . at . sit . faþur . kuþ . hialbi . at . hats . uit . iak . þet . uar . suit . uestr . miþ . kuti . »Ragna reste denna sten efter Sven, sin make, och Siva och Ragnborg efter sin fader.

Vet jag, att Sven
var västerut med Göt.»

Bro-stenens utstyrsel hänvisar till Knut den stores tid. O. v. Friesen antager Hakon jarl vara den under striden mot Olov Tryggveson år 995 dödade norska jarlen, vars söner Erik och Sven då flydde till Olov skottkonung i Sverge med andra fränder och vänner. Atsur är emellertid ej nämnd bland dem, och på en runsten vid S. Betby, Ö. Hanninge sn, Södermanland, nämnes ytterligare en eljest okänd son till Hakon, i det om den avlidne säges: »som var västerut med Viver, Hakons son».

Vare sig nu Hakon jarl är den norske eller någon svensk med samma namn, är det synnerligen förnämt folk, varom inskriften handlar. Detta bekräftas av de storartade minnesvårdar, som deras fränder upprättat i Rekarne i Södermanland, i första rummet av den berömda Sigurdsristningen på Ramsundsberget i Jäders sn, vid Sundbyholm, vars inskrift lyder: siriþr : kiarþi : bur : þosi : muþir : alriks : tutir : urms : fur . salu : hulm-

¹ Uppl. runst. 1907, s. 19, 1913 s. 30.

FNRPRXP HHIOLJYE TBMPPOWR

FNRPRXP HHIOLJYE TBMPPOWR

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Runinskrifternas innehåll*

kirs : faþur : sukrupar : buata . sis
 »Sigrid gjorde denna bro, moder till Alrik, dotter till Orm, för Holmgers själ, faderns till Sigröd, sin make». Utom Atsur, Hakon jarls son, är det om sörmländsk adel, som de båda inskrifterna tala: Ginnlög Holmgersdotter, Sigröd och Göt Holmgers söner, Sigrid Ormsdotter och hennes son Alrik i ett föregående gifte med Spjut, om vars krigarbragder runstenen vid Kungshället talar: alrikr × rai-sti × stain × sun × siripar × at × sin faþur × sbiut × || × sar × uisitaula × um × uarit : hafþi : burg + um brutna : i : auk × um barþa × || × firþ × han × karsar × kuni × || × alar × »Alrik reste stenen, son till Sigrid, efter sin fader Spjut,

som västerut
 varit hade,
 brutit borg
 och borgmän slagit,
 befästningskonster
 kunde alla».

Tolkningen av ordet karsar är osäker.

Ristningen på Ramsundsberget kallas Sigurdsristning, emedan den ovan inskriften framställer bilder ur sagan om den germanska forntidens berömdaste sagohjälte Sigurd Favnesbane, vilken avhandlas i flera av Eddasångerna och i den isländska Volsungasagan. Ristningen vittnar alltså, att denna saga var känd av 1000-talets svenskar. Samma bilder

124

finnas på Gökstenen vid Näsbyholm i Häradsn, c. två mil därifrån, vars inskrift ej kan tydas. Bildristningen visar längst till vänster Reidmar med avhugget huvud, som hans son Favner drap för att få det guld, som gudarna Oden, Höner och Loke betalat som mansbot för hans son Otr, som de

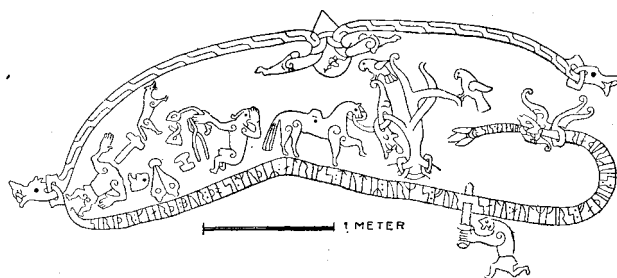

Bild 20. Ramsundsberget, Södermanland.

råkat döda och som ovan den halshuggna Reidmar framställes i en utters gestalt, vidare finnes den tredje brodern Regin jämte blåsbälg, hammare, städ, eldslåga och tång, smidande svärdet Gram åt Sigurd, som därmed skall åt honom hämnas på Favner, som slagit under sig allt guld och i orms skepelse ruvade däröver på Gnitaheden; på Gökstenen håller Regin hammaren i handen. Under ormslingan sitter Sigurd och sticker svärdet upp genom ormen. Till höger om Regin står Sigurds häst Grane, bunden vid ett träd, vari två fåglar sitta, som råda Sigurd att döda Regin, som ämnade hämnas för dråpet av brodern Favner, och att själv tillägna sig skatten. Då namn-

125

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Runinskrifternas innehåll*

formen Sigurd är en norsk-isländsk förvanskning av hjältens forntyska namnform Sigfrid, vilken på fornordiskt språk borde heta Sigröd, är det mycket sannolikt, att bildristningen på stenen beror på att i Holmgers ätt namnet Sigröd var brukligt, emedan de ansågo sig härstamma från Sigurd Favnesbane, liksom namnet ock bars av hans son, Sigrids man.

Med dessa högförnämna ha vi återkommit till de krigare, som i västerväg och österväg sökte frejd och byte i Knut den stores och Jaroslavs strider. Men även fredlig samfärdsel omtalas i runinskrifter. Till samma land, vartill Sigtuna-dosan (sid. 52) omtalar härfärd, for ofta i handelsresa den, över vilken runstenen vid Mervalla, V. Selö sn, Södermanland, är rest: *siriþ . lit . resa . stan . þina . at . suen . sin . bunta . hn . uft . siklt . til . simkala . tyrum || . knari . um . tumisnis* »Sigrid lät resa denna sten efter Sven, sin make.

Han ofta seglat
till Sengallen
med dyrbart skepp
kring Domesnäs».

Domsnäs är Kurlands nordligaste udde vid Rigavikens mynning. Av motsvarande anledning har väl resaren av en runsten vid Älby, Ösmo sn, Södermanland, fått binamnet *firþkari* »Färd-Kare», jfr den urnordiske *skíþaleubar* »Skinn-Leub» på Skärkind-stenen sid. 17.

126

Handelsförbindelse med västra Europa röja åter ett par runinskrifter i Sigtuna. Den ena lyder: *+ frisa : kiltar . letu . reisa . stein : þensa : eftir . þuri — a sin . kuþ : hialbi : ant . hans : þurbiurn : risti +* »Frisernas gillesbröder lät resa denna sten efter Torer, sin . . . Gud hjälpe hans ande! Torbjörn ristade», och den andra: *× frisa ki — : þesar : eftir : alkoþ : felaha : sloþa : kristr : hia : helgi : hialbi : ant : hans : þurbiun : risti :* »Frisernas gillesbröder (lät rista) dessa (runor) efter den förträfflige kamraten Slode. Kristus den helige hjälpe hans ande! Torbjörn ristade.» Då sålunda båda de medlemmar av frisernas gille, efter vilka gillesbröderna låtit rista dessa runinskrifter, bära svenska namn, är säkerligen den möjlighet riktig, som Schück¹ framställer, »att frisernas gille — i analogi med Gottlandsfararnas gille — bestått av Sigtunabor, som idkat handel på Frisland».

De flesta av de runinskrifter, som icke ristats över avlidna, äro anbragta i kyrkor och på deras tillbehör, såsom kyrkdörrar, metallringar, klockor och dopfuntar och följaktligen oftast yngre än 1000-talet. Åtskilliga av dessa hava redan i det föregående behandlats: Forsa-ringen sid. 84, Saleby klocka sid. 91, Björksta kyrkdörr sid. 92. Runstens kyrka sid. 104.

I Löt's kyrka på Öland har någon på en pelare

¹ Birka s. 19 (Upps. univ. årskr. 1910).

FNDRXP HHECJYE TBMPDQX

FNDRXP HHECJYE TBMPDQX

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Runinskrifternas innehåll*

givit luft åt sitt missnöje med för låg betalning med den rimmade runinskriften: hæfþen: þe: mera :mik: givit: þt: uæret: bætatar: skivit

»Hade de mera mig givit
då vore det bättre skrivit»;

Sannolikt betyder »skriva» här »måla», såsom ofta i fornsvenskan; *v* är punkterat f.

Av dopfuntar må i främsta rummet nämnas den i Åa kirkeby på Bornholm, som visserligen finnes utom Sverige, men språket i dess långa inskrift visar, att den huggits på Gottland, och konstnären kallar sig *sihrafr: mesteri* »mäster Sigrav». I 11 avdelningar framställas med figurer i upphöjt arbete Marie bebådelse och besök hos Elisabet, Jesu födelse och de helige tre konungars offer, Jesu hudflängning, bortförande fångslad och korsfästelse, och ovan varje avdelning angives med runskrift dess betydelse. Dopfunten är utförligt behandlad av dansken L. F. Wimmer,¹ som daterar den till c. 1280, H. Hildebrand² hänför den till 1200-talets förra hälft och S. Ambrosiani³ till närmare mitten av 1100-talet, vilket torde vara riktigt.

Av runristningar på hushållstillbehör samt prydnader har i det föregående, sid. 52, den viktiga Sigtuna-dosan behandlats. Vid Kullands gård i Gerums sn på Gottland fanns fordom en spisstolpe med

¹ Døbefonten i Åkirkeby kirke, Kbh. 1887.

² VHAA månadsbl. VI, 1887, s. 190.

³ Studier tillägnade av Montelius 2/9 1903, s. 37 ff.

följande runinskrift: × botmundr: kullans :han: lit: gerra hila: mur: verk: ok: sialf: gerde: trri: virk stufu: uk: sumar: hus: ta: var: h: sunudahr ok: k: brim: stafr: i: tretando: rado: ok lyfthadis: a: santa: simiute: afton: markit hit: hustrun »Botmund Kullands, han lät göra detta murverket och själv gjorde (han) träverket till stugan och (ett) sommarhus. Då var h söndagsbokstav och k gyllental i trettonde raden. Och (arbetet) lyktades på Sankt Simons (och) Judas afton (d. v. s. 28/10 1487). Margareta hette hustrun.» C. J. Bergman¹ berättar om spisstolpens äventyrliga öden. Något av åren 1797—1801 inköptes den åt P. Tham på Dagsnäs, vid vars död 1820 den såldes på auktion, som man misstänkte, åt en fransk fornvän, 1859 upptäcktes den av artisten Mandelgren i en antikvitetshandel i Paris, köptes och skänktes till läroverket i Visby.

På Statens hist. museum finnes en förgylld silversked med två runinskrifter. Omkring de sammanflätade latinska bokstäverna IHS, som egentligen äro början av Jesu grekiska namn *IΗΣΟΥΣ*, och årtalet .M.XD.L.I, d. v. s. 1451, står på botten runinskriften: *matin . firi hunkr | stiri* × *firi* × *lusta* »Maten för (mot) hunger, styrsel för (mot) lusta», och kring kanten med latinska bokstäver: *Hielp. s. maria sielf tridie*

¹ Gotl. skildr. och minnen, Visby 1882, s. 54 ff.

F N P F R < X P H H e C J Y E T B M P F o D X

F N P F R < X P H H e C J Y E T B M P F o D X

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Runinskrifternas innehåll*

»Hjälp sankta Maria, själv tredje!»; de båda andra voro väl Gud fadern och sonen. Skaftet utgör en krönt Mariabild med barnet och ett fotställ därtill. På skedens yttersida finnas två ormslingor med en svårtydd runinskrift, som kanske i anslutning till runinskriften i botten kan sålunda tolkas: \times u a r i n f i r i u æ n s u o \times i a h \times | \times b æ þ æ r || t a n k i n \times o \times m i h \times | \times s u o \times | \times i a h \times o \times i þ æ r

»Varen därför snälla (?), så jag beder!
Tänken på mig, så jag på eder!»

Bruket av plur . neutr . u æ n av adj. *væn*, som egentligen betyder »vacker», och så ännu i högre stil, visar, att uppmaningen riktas till ett par makar; då jungfru Maria jämte gudomen anropas om hjälp, är det väl snarare givaren, som uttalar den, än den heliga jungfrun. Runinskrifterna äro kanske senare tillfogade.

Även mynt hava präglats med runor, nämligen under senare delen av den danske konungen Sven Estridssons (1047—1075) regering,¹ och många av dessa runmynt präglades i Lund i Skåne, som då ännu icke hörde till Sverge. Antingen präglades både myntpräglarens och myntställets namn med runor eller det senare med latinska bokstäver. Konungens namn tecknades med latinska bokstäver, men emedan han på mynten använde sitt tillnamn

¹ P. Hauberg, *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark* indtill 1146, s. 52, 97, 217 f.

Magnus, så har man hänfört dessa mynt till hans företrädare och samtida Magnus gode (1042—1047), men i dennes tid och Sven Estridssons tidigare år träffas icke dessa mynttyper. Bland myntpräglarne förekomma sådana nordiska namn som Asur, Bofi, Grimkel, Styrkar, Dorgutr.

Från Gottland härstammar ock den kalender med runor från 1328, som anförts sid. 99. Utom denna finnas mycket få skrifter med runor, den märkligaste är runhandskriften av Skånelagen, vilket landskap ju under medeltiden hörde till Danmark. Handskriften, skriven c. 1275, härrör kanske från det intresse för runor, som väcktes av konung Valdemar II (1202—1241), som själv var runkännare.

1 B 1 1 P Y * I Y T Y T A B, B R 4 1 D N A L T #
a b d e f g h i k l m n o p r s t þ u y z æ ö
Skånelagens runalfabet.

Måhända är också Jungfru Marias klagan vid korset, en runhandskrift på Kungl. biblioteket i Stockholm, från samma forndanska runskola i förra hälften av 1300-talet¹ och tillhör då blott, i fall den skrivits i Skåne, vår runlitteratur. Den har förr antagits vara ett svenskt litteraturalster med runor från 1400-talet.

En tillnärmelse till skrift utgör den blyrulle, som 1917 vid utgrävningen av de till Sverker-ättens historia knutna byggnadslämningarna i Alvastra, Östergötland, av O. Frödin anträffades på botten av en

¹ F. Löffler, *Sv. landsmålen* 6, s. cij.

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Runinskrifternas innehåll*

gravkista, där förmodlingen konung Sverker d. y. (1196—1210) vilat jämte sina gemåler Benedikta, dotter till den danske stormannen Ebbe Suneson, och den senare Ingegärd. På Alvastra-blyets båda sidor finnes en latinsk inskrift med runor av följande lydelse: in montæ seilon : et in siuitatæ : æfesiurum : ibi : rekuieskunt . sæptem : sankti : dormientes : marlkus : maxikimianus : markianus . dionisius : serapion : konsantrius : ihohannes : sik . rækuieskat hik famula domini : nossstri gesu : kristi bædikta a morbo isss okumbæt in nomine : patris et filii et spiritus sankti : amæn. Orden efter bædikta äro av tvistig läsning och tydning¹, och många fel finnas i den övriga inskriften, som på regelbundet latin lyder sålunda: In monte Celion et in civitate Ephesiorum ibi requiescunt septem sancti dormientes: Malchus, Maximianus, Marcianus, Dionysius, Serapion, Constantinus, Johannes. Sic requiescat hic famula domini nostri Jesu Christi Benedicta, a morbo si occumbet. In nomine patris et filii et spiritus sancti, amen: »I berget Celion och i efesiernas stat där vila de sju heliga sovarne: Malkus, Maximianus. Marcianus, Dionysius, Serapion, Konstantinus, Johannes. Sålunda må här vila vår

¹ E. Brate, Östergötl. runinskr. nr 248 och Fornvännen 1918, 202 ff., O. v. Friesen, Fornvännen 1918, 199; 1919, 112 f. O. Frödin, Alvastra, s. 25 ff., 60 ff., K. A. Härje, Fornvännen 1919, 102 ff.

herres Jesu Kristi tjänarinna Bændikta, om hon dukar under för sjukdomen! I faderns, sonens och den helige andes namn, amen!»

Inskriften utgör en s. k. episk besvärjelse: liksom sjusovarne lågo i djup sömn med oförvandlade kroppar, vaknade till liv men snart åter insomnade för alltid, så må Benedikta först i sin grav njuta vila från sin sjukdom och så uppstå på yttersta dagen till evigt liv. Legendens om sjusovarne uppfattades under medeltiden som en säker underpant på de dödas uppståndelse. Dess innehåll var, att under förföljelsen mot de kristna av kejsar Decius hade år 249 sju fromma tagit sin tillflykt till en bergshåla vid staden Efesus, insomnat och ej vaknat förr än år 447, då den kristne kejsar Teodosius regerade, men efter kort tid gått in i den eviga vilan.

Då antagligen konung Sverker Karlssons drottning Benedikta vilat i den gravkista, där Alvastra-blyet har hittats, synes ju ganska sannolikt, att hon är den Benedikta, vars griftero efter hennes sjukdom besvärjelsen vill utverka, men ett och annat uti inskriftens ristning är kanske inte förenligt med ett så tidigt skede som sista delen av 1100-talet. Måhända kan hennes dotterdotter Benedikta vara åsyftad, barn av Sune Folkeson. och Elin (Helena), konung Sverker Karlssons dotter, vilken han rövade ur Vreta kloster. Denna Benedikta blev själv i unga år bortrövad av östgötarnes lagman Lars Persson, sedan gift med Svantepolk Knutsson, som dog 1310. Hennes dödsår är obekant, troligen tidigare än 1310.